Erakondade Rahastamise
Järelevalve Komisjon

Riigikogu põhiseaduskomisjon
põhiseaduskomisjon@riigikogu.ee

digitaalallkirja kuupäev nr 31-4/26-3/2

Erakondade Rahastamise Järelevalve Komisjoni arvamus Riigikogu valimise seaduse muutmise seaduse eelnõule (981 SE)

Austatud põhiseaduskomisjon

Tänan Riigikogu põhiseaduskomisjoni Riigikogu valimise seaduse muutmise seaduse eelnõu (981 SE) menetlusse kaasamise eest. Erakondade Rahastamise Järelevalve Komisjon (edaspidi komisjon) lähtub oma arvamuses üksnes seaduse rakendamisel komisjoni järelevalves võimalikest tekkivatest probleemidest ja sellest, et eelnõuga kavandatakse muuta vaid Riigikogu valimise seadust.

Kehtiva erakonnaseaduse alusel komisjon ei hinda ja kohtupraktika kohaselt ka ei pea hindama seda, kas või kuidas on erakonnaseaduses sätestatud rahastamisreeglite rikkumine mõjutanud valimistulemusi. Seda ei näe seletuskirja kohaselt komisjoni ülesandena ette ka eelnõu. Eelnõus nimetatud viisil valimistulemuse mõjutamise tuvastamine, sh väljaspool traditsioonilist valimiskampaaniat eeldab, et mõni riigiasutus, kellel on vastav pädevus ja võimekus teeks järjepidevat ja ennetavat seiret ning tulemusteni jõutakse operatiivselt. Samuti tuleks sellise ülesande andmisel arvestada, et kehtivates õigusaktides ei ole täpsemaid kriteeriume, kuidas konkreetselt rahastamisreeglite rikkumise mõju ja põhjuslikku seost hääletamis- või valimistulemustele tuvastada.

Seletuskirjas toodud välisriikide peamised pretsedendid käsitlevad presidendivalimisi või referendumit, kus selgitatakse väheste kandidaatide hulgast välja üksainus võitja või valik, samal ajal kui eelnõu laiendaks seda mehaanikat Riigikogu valimistele, kus osaleb sadu kandidaate ja mitmeid erakondi – nii näiteks osales Riigikogu 2023. aasta valimistel 968 kandidaati ja 9 erakonda. Seletuskirjas esitatud riikides on hääletamistulemuste kehtetuks tunnistamise otsuseid teinud ja ka hinnanud mõjutuse ulatust hääletamistulemusele konstitutsioonikohtud või valimiskohtunikud põhjalike luure- ja julgeolekuraportite alusel.

Seletuskirja kohaselt aitab eelnõu kaasa olukordade ennetamisele, kus välisriigi mõjutustegevuse tulemusena võivad valimistulemused kujuneda viisil, mis ei peegelda täielikult Eesti valijate vaba ja teadlikku tahet. See eesmärk erineb oluliselt komisjoni senisest eesmärgist – teostada (tagasiulatuvalt) järelevalvet erakonnaseaduses sätestatud rahastamisreeglite täitmise üle.

Komisjonis alustatakse menetlust tihti alles pärast valimistulemuste kindlakstegemist ja väljakuulutamist ning haldusmenetlusele kulub aega. Näiteks varjatud tehinguga seonduvas

Lossi plats 1a, 15165, Tallinn
T. +372 631 6671
E. erjk@riigikogu.ee
erjk.ee

juhtumis kulus tehingust menetluse algatamiseni 3 aastat ja kokku kuni lõpliku kohtulahendi tegemiseni kokku ca 7,5 aastat. Pikim aeg lõpliku lahendini menetluse algatamise põhjustanud sündmusest on olnud ca 13 aastat. Nende tagasiulatuvate menetluste ja aastatepikkuste kohtuvaidluste tõttu pole eelnõuga seatud eesmärki (operatiivselt valimistulemusi tühistada ja kordushääletust korraldada) tegelikkuses võimalik täita. Erakonnaseaduse kohaselt ei kõrvalda keelatud annetuse tagastamine või riigieelarvesse kandmine teo algset ebaseaduslikkust. Kuna komisjoni ettekirjutused ei ole karistuslikud meetmed ega kuulu karistusandmetena kustutamisele, tõusetub ka küsimus – kui asjakohane ja õiguspärane on pärast valimistulemuste kinnitamist ja aastatepikkust menetlust tuvastatud rikkumiste arvestamine järgmiste, ülejärgmiste või veelgi kaugemate valimiste hääletamistulemuste väljakuulutamisel või tühistamisel.

Kui tegevuste eesmärk on selgeks teha valijate tahte kujundamine, kandidaatide võrdsete võimaluste kahjustamine, ühiskondliku usalduse vähendamine ning demokraatlike institutsioonide legitiimsuse õõnestamine, jääb nimetatud asjaolude tuvastamine väljapoole komisjonile erakonnaseadusega antud pädevust ja võimekust.

Seletuskirjas on märgitud, et eelnõul ei ole otsest mõju riigieelarvele ja see ei too kaasa uusi püsivaid haldusülesandeid ning seega on komisjon oma arvamuse kujundamisel lähtunud kehtivast erakonnaseadusest ega ole analüüsinud võimalikku mõju volituste või ülesannete muutmisega seonduvalt.

Lugupidamisega,

(allkirjastatud digitaalselt)

Heiki Sibul
komisjoni esimees

Katrin Laaniste
katrin.laaniste@valimised.ee